

Dr. Vavró István /kandidátus/

k o r r e f e r á t u m a

A prognózis-készítés módszertani problémái
statisztikai szempontból

A főreferátum ismertette a bűnözés ezredfordulóig várható alakulását, és utalt arra, hogy a prognózisok milyen módszerekkel készülnek. A két módszer egyike a statisztikai volt, amellyel kapcsolatban helyesnek látszik ismertetni a készítés alapelveit, az ezzel kapcsolatos módszertani problémákat.

A bűnözés prognosztizálásánál elsődlegesen azt kell tisztázni, mi szolgáljon az előrejelzés alapjául. A bűnözés ugyanis, mint társadalmi jelenség két különböző, de egymást kölcsönösen feltételező alapsokaság egysége. Ez a két összetevő a bűncselekmények és a bűnelkövetők köre. Amilyen könnyű belátni, hogy e két sokaság egymást kölcsönösen feltételezi, olyan nehéz tudomásul venni, hogy ismereteink e két összetevőre vonatkozóan nem azonos részletességűek és mélységűek, s ez az adatok hasznosíthatóságára, így a prognózis készítésére is kihat.

Az össz-bűnözés, és ezen belül a személyek javait károsító bűnözés prognózisánál az ismertté vált közvádas bűncselekmények számából indultunk ki. Ezt három érv támasztotta alá. Ezek:

- a társadalom elsődlegesen a bűncselekmények elkövetését érzékeli;
- a bűnüldöző hatóságok feladata a bűncselekmények elkövetőinek felderítése, így feladataik mennyiségét a bűncselekmények száma határozza meg;

- a bűncselekmények száma, legalábbis közvetlenül, nem függvénye a felderítés hatékonyságának, pontosabban szólva annak volumenét a nyomozáseredményesség nem érinti úgy, ahogy a bűn-

elkövetők számára kihat.

Az össz-bűnözés prognosztizálásának alapja az elmúlt két évtized bűncselekményi időszora. Módszertanilag ez azt jelenti, hogy az elmúlt időszak trendjének extrapolációját végeztük el. A megoldás alapvetően kétféle lehet: az egyik az abszolút számok, a másik a gyakorisági mutatók alapján. Az előrejelzés mindkét módszere további két változatra bontható: az egyik az évenkénti adatok alapján készült előrejelzés, a másik az időszak négy, vagy öt éves szakaszait jellemző átlagok alapján készített előrejelzés. Ily módon összesen négy módszertani alapváltozat felhasználásával, 10 hipotézis alapján készült az előrejelzés.

A prognózis alapján fel kell hívunk a figyelmet az 1965-1985. közötti időszak előrejelzést befolyásoló sajátosságára. Ez pedig az, hogy az időszak alapvetően két szakaszra osztható. Az egyik 1965-től 1979-ig tart. Jellemzője, hogy a bűncselekmények száma /és ezzel összefüggésben a 10.000 lakosra számított gyakoriság/ ingadozik. A második, jelenleg is tartó szakasz 1979-ben kezdődött. Ennek jellemzője a bűncselekmények számának és ezzel összefüggésben a 10.000 lakosra jutó gyakoriság értékének folyamatos és erőteljes emelkedése.

Az idősor adatainak ilyen eloszlásából következik, hogy a bűnözés várható tendenciájára vonatkozóan más trendértékeket kapunk, ha az egész idősből, és mást, ha csak az utolsó, valamivel több mint fél évtizedet átfogó szakaszból indulunk ki. A másik következtetés, hogy míg az 1979-ig terjedő időszak trendje hullámzó idősor ki-egyenlítése, s így magán viseli a trendszámítás ismert jellegzetességeit, addig az 1979. utáni szakaszban az idősor hullámzása megszűnt, és a trend egy visszaesések nélkül emelkedő idősor tendenciáját jelzi:

Év	A bűncselekmények száma /ezer/
1979	125
1980	130
1981	134

1982	139
1983	151
1984	157
1985	165

A prognosztizálásnál az idősor e sajátos jellegzetességére tekintettel kiszámítottuk a várható trendérékeket a teljes idősor, az idősor utolsó /négy, illetőleg ötéves/ szakasza és a teljes idősor négy, illetőleg ötéves szakaszokra bontott részeinek átlagai alapján. A kapott eredményeket a főreferátum már ismertette, így azt megismételni itt nem szükséges.

A prognózis-készítés másik módszerénél a gyakorisági mutatókból indultunk ki. Az ismertté vált közbizás bűncselekmények 10.000 lakosra jutó száma képet ad a népesség bűnözési intenzitásáról, az ebből készült idősor az intenzitás változásáról. Ebből kiindulva - az abszolút számokhoz hasonlóan - elkészíthető a gyakoriság trendje. Az intenzitási mutatók ugyanis éppúgy idősort alkotnak, mint az abszolút számok, ezért trendjük hasonló módon kiszámítható. Az így számított gyakorisági mutatókat a várható népességszámmal beszorozva megkapjuk az ismertté váló közbizás bűncselekmények várható számát. A népességszám előrejelzésénél a KSH népességelőre-számítási eredményeit vettük alapul. Az e módszerrel készített prognózis adatai igen közel állnak a bűncselekmények abszolút száma alapján készített prognózis értékeihez.

A prognózis-készítés ez utóbbi módja felhívta a figyelmet még egy igen lényeges kérdésre. Ez pedig az, hogy míg a népességszám az ezredfordulóig összességében várhatóan csökken, addig a népesség korösszetétele a bűnözés szempontjából előnytelenül változik. Tudjuk ugyanis, hogy a bűnözés döntő részét, a cselekmények döntő hányadát - bár az intenzitást a teljes népességre számítjuk - elsősorban a 15-35 éves korú népesség produkálja. Ebből az is következik, hogy e korcsoportok abszolút számának és össznépes-ségen belüli arányának növekedése - még a kor-specifikus kriminalitási arányszámok változat-

lansága mellett is - a bűnözés volumenének, s ennek következtében a teljes népességre számított intenzitási mutató emelkedésének irányába hat. Az ezredfordulóig hátralévő, mintegy másfél évtizedben pedig a népesség korstrukturáját illetően a változások éppen ilyen irányúak lesznek, vagyis a büntetőjogi értelemben vett fiatalok és fiatal-felnőttkorú népesség száma és aránya emelkedni fog. Ez azt is jelenti, hogy a prognózis különböző változatai közül azok látszanak valószínűbbnek, amelyek az 1965-1985. közötti időszak emelkedési üteménél erőteljesebb, az 1980-1985. közöttivel egyező, vagy ahhoz közeli mértékű emelkedést jelzik. Ezt még alátámasztja az a tapasztalat is, hogy az utóbbi másfél évtizedben a korszpecifikus kriminalitási arányszámok emelkedtek, és semmi okunk nincs annak feltételezésére, hogy ez a tendencia a közeljövőben mérséklődik, vagy megváltozik.

A trendértékek számításánál felmerült természetesen az is, hogy egyetlen társadalmi jelenség sem változik túlzottan hosszú ideig azonos irányba. A társadalmi jelenségek idősorainak e ciklikussága feltételezhetően érvényes a bűnözésre is. Az 1965-1979. közötti időszak ezt a feltételezést alá is támasztja. Az 1979. óta tartó időszak azonban ezt ha nem is cáfolja, de helyességét mindenképpen megkérdőjelezni látszik. Mindez nem zárta ki annak lehetőségét, hogy a ciklikusságot feltételezve az 1979. óta tartó tendenciát ne abszolút iránynak, hanem egy hullámzó periódus emelkedő szakaszának tekintsük. Ebben az esetben csupán az a kérdés, meddig tart ez az emelkedő szakasz, és meddig annak lezálló ága. A ciklikusságot feltételezve abból kell kiindulnunk, hogy ha a bűnözés intenzitása a kor-specifikus arányszámokat tekintve a jövőben nem változik /aminek feltételezésére egyébként semmi alapunk nincs/ a bűnözési intenzitás szempontjából meghatározó korosztályok létszámának emelkedése miatt a bűnözés volumene az elkövetkezendő években akkor is emelkedni fog. feltételezzük, hogy ez az emelkedő szakasz 1990-1995. között tetőzik. Akkor, szimmetrikus nlonztást feltéte-

lezve 2005-2010. között várható, hogy a bűnözés intenzitása és esetleg volumene az 1979-1980. körüli szintre esik vissza. Tekintettel azonban arra az ugyancsak tapasztalati tényre, hogy a fiatalkori bűnözési intenzitás ugyanazon korcsoport tekintetében, az un. fiatal-felnőttkorig még tovább növekszik, várható, hogy a jelenlegi szinten stabilizálódó korspecifikus kriminalitási arányszámok esetén is növekszik a bűnözés volumene az ezredfordulóig. A jelenlegi prognózis készítése szempontjából tehát, ha számoltunk volna is a bűnözés ciklikusságával, ennek jelentősége az ezredfordulóig tartó időszak adatainak alakulása szempontjából nincs.

Az össz-bűnözésen belül a személyek javait károsító bűncselekmények aránya az 1965-1985. közötti időszakban 34-44 százalék, mint szélső értékek között változott. A személyek javait károsító bűncselekmények dinamikája lényegesen felülmúlta az össz-bűnözését. Míg ugyanis az össz-bűnözés volumene 1965-höz viszonyítva 1985-ben 36 százalékkal, addig a személyek javait károsító bűncselekmények száma 65 százalékkal emelkedett. Ez azt eredményezte, hogy megváltozott a vagyon elleni bűnözés struktúrája is: a társadalmi tulajdont károsító bűncselekmények aránya az 1965. évi 43 százalékról 1985-ig 28 százalékra csökkent, míg a személyek javait károsító bűncselekményeké 57 százalékról 72 százalékra emelkedett.

A személyek javait károsító bűncselekmények intenzitásának és volumenének 1979. után bekövetkező erőteljes emelkedése egybeesik az össz-bűnözés volumenének növekedésével. Ebből az is következik, hogy a bűnözés mennyiségi növekedése döntő mértékben a személyek javait károsító bűncselekmények számának erőteljes növekedésével magyarázható. Míg az 1965-1979. közötti időszokban a személyek javait károsító bűncselekmények száma 39 és 47 ezer mint szélső értékek között változott, addig 1980. óta /az 1979. évi és az 1983. évi értékhatár-változás ellenére/ erőteljesen emelkedett:

Év	A személyek javait károsító bűncselekmények /ezer/
1980	49
1981	53
1982	55
1983	61
1984	66
1985	73

A személyek javait károsító bűncselekmények számának prognosztizálásánál az abszolút számok alapján - módszertanilag az össz-bűnözéssel megegyezően - az ismertett százalékos arányok szélső értékei, valamint az intenzitási mutatók alapján készítettünk előrejelzést. Az így kapott értékeket a főreferátum már ismertette, s kitért az egyes változatok valószínűségére is. Ez további kiegészítésre nem szorul, mert az adatok, úgy véljük, önmagukért beszélnek.